

TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU’DA ZORLAYICI OLMAYAN DIŞ POLİTİKA ARAÇLARI

Son on senede -Suriye krizine kadar- Türk dış politikası, pasif ve güvenlik odaklı bir rolden bölgesel barış ve istikrar için pro-aktif roller üstlenebilen bir aktöre tedrici olarak evrilmiştir. Arabuluculuk, düzenli iletişim, iyi komşuluk ilişkileri ve çatışma çözümü çabaları bu aktif dış politikanın önemli noktaları olmuştur.

Talha KÖSE

Türkiye, Suriye iç savaşının şiddetlenişine değin Kuzey Afrika ve Ortadoğu (KAO)’ya yönelik dış politikasında yeni bir yaklaşım ve bu yaklaşım ile uyumlu olan yeni dış politika araçları kullandı. Güvenlik odaklı ve zorlayıcı güç ve bu gücü destekleyici ittifak ilişkilerinin yerine, zorlayıcı olmayan güç unsurlarını ön plana çıkararak yeni bir yaklaşım benimsendi. Bu yaklaşım, bölgesel ekonomik entegrasyon, yumuşak güç, toplumlar arası yatay etkileşim, bölgesel kriz ve sorunlara karşı arabuluculuk, çatışma çözümleri ve yapıcı “ritmik diplomasi”yi ön plana çıkaran dış politika araçları ile desteklendi. Bu yaklaşım, Türkiye açısından uzun yıllar güvenlik refleksleri ile ilişkilerini belirlediği ve yoğun etkileşimlerden kaçındığı KAO için yeni bir aşamayı işaret etmekteydi. Türkiye açısından bu dönemin özgünlüğü, bu politikanın hedeflerinden ziyade bu politika doğrultusunda kullanılan dış politika araçlarının özgünlüğü ve Türkiye açısından yeniliğidir. Bu politika ve yaklaşımlar, özellikle

Suriye iç savaşı sonrasında ortaya çıkan güvenlik kaygıları ile ikinci plana itilmiştir, ancak Türkiye’nin bölgeye yönelik politikaları açısından önemli bir referans noktası olmayı sürdürecektir. Türkiye’nin yumuşak gücünün veya zorlayıcı olmayan gücünün önemsiz veya etkisiz hale geldiğini iddia eden yaklaşımlar, tek taraflı yaklaşımlardır. Zira yumuşak güç/zorlayıcı olmayan güç ve zorlayıcı güç birbirlerinin rakibi değil, tamamlayıcılarıdır. Etkin bir bölgesel güç olmaya çalışan Türkiye açısından, bu iki yaklaşımdan yalnızca birine öncelik vermek Türkiye’yi tek karnatlı hale getirecektir. Bu açıdan Türkiye, yakın döneme kadar son derece etkili ve yapıcı sonuçlar ortaya koyan zorlayıcı olmayan dış politika araçlarına yatırım yapmayı devam ettirmek durumundadır.

Dünya Siyasetinde Zorlayıcı Güç, Alternatifleri ve Türkiye

“Arap Baharı” sonrasında KAO bölgesinde yaşanan hızlı değişim, Türkiye’nin zorlayıcı olmayan güç potansiyelini konjonktürel ola-

rak etkisiz kılmıştır. Ancak gerek bölgedeki gerekse dünyadaki değişim dinamikleri incelendiğinde yumuşak güç, uyuşmazlık çözümleri, kültürel diplomasiye bölgesel ekonomik entegrasyon gibi zorlayıcı olmayan güç unsurlarının önümüzdeki dönemde daha da fazla önem kazanacağı öngörülmektedir. Dünya genelinde de gücün hızla ulusaltı ve ulusötesi aktörlere yayıldığı süreçte devlet merkezli klasik diplomasi haricindeki dış politika enstrümanlarının daha ağırlıklı bir rol oynaması beklenmektedir. Son yıllarda Türk dış politikası da bu değişim sürecine uyum sağlayabilmek için önemli adımlar atmaktadır. Bu adımlar aynı zamanda Türkiye’nin kendi dış politikasını çağın gereksinimleri ile uyumlu halde tutabilmesi açısından son derece önemlidir.

Bilgi çağında cazibe ve iletişim gibi zorlayıcı olmayan araçlar ve yöntemlerle gerek kitlelerin tercihlerini ve fikirlerini şekillendirme kabiliyetinin gerekse karar alıcıların gündemlerini etkileme becerisinin, dış politika karar alıcıları için çok daha önemli bir

hedef haline gelmesi beklenebilir. Bu öncelikler, güvenlik merkezli meselelere odaklanmaya alışmış olan Türk karar alıcılar için hâlâ oldukça yenidir. Dünya siyasetinin işleyişinde zorlayıcı gücün önemi inkâr edilemez, ancak zorlayıcı güç gelişen dünya siyasetinde alternatiflerine kıyasla daha maliyetli hale gelmektedir. Gücün yayılması, devlet dışı aktörlerin/tabandaki ağların ve ulusötesi örgütlerin, yeni gelişen uluslararası normların ve ağların küresel siyasette çok daha fazla rol oynayacakları manasına gelmektedir. Devletler küresel siyasetin en önemli aktörü olmayı sürdürecektir, ancak onların kadir-i mutlak pozisyonuna, yeni ortaya çıkmakta olan çeşitli aktörler ve süreçler tarafından meydan okunmaktadır.

Yumuşak güç kavramının fikir babası olan Joseph Nye, yumuşak gücün kaynaklarını üç temel başlıkta toplamaktadır: kültür, siyasi değerler ve dış politika pratikleri. Bu üç temel başlığın yanı sıra, Türkiye örneğinde Türkiye'nin merkezî coğrafyasından ve tarihinden tevarüs eden zenginliğini olumlu ve olumsuz etkileri ile birlikte Türkiye'nin zorlayıcı olmayan gücünün kaynaklarına eklemek gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki yapısal değişimler de Türkiye'nin farklı ve zorlayıcılık boyutu ağır basmayan bir politika sürdürebilmesine imkân sağlamıştır. Türk malları ve şirketleri bölge ülkelerinde boy göstermeye başlamış, Türk ürünlerine ilgi artmış ve Türkiye'ye yapılan turistik seyahatlerde kayda değer bir artış yaşanmıştır. İstikrarlı ekonomisi sayesinde Türkiye uluslararası yatırımcılar için bir cazibe merkezi olmaya başlamıştır. Ticaret, kültür, turizm ve sivil toplum

gibi alanlarda artan yatay iletişim toplumlar arası ağların güçlenmesine olanak sağlamaktadır. Son on yılda Türkiye'nin zorlayıcı olmayan gücünün üç boyutu ön plana çıkmaktadır. Bu boyutlar, Türkiye'nin bölgesel krizlerde oynadığı aktif diplomasi ve çatışma çözümü girişimleri, Türkiye modeli olarak ifade edilen demokratikleşme ve bölgesel ekonomik entegrasyonu içeren deneyim ve Türkiye'nin sivil alandaki artan kültürel gücü ve etkisi şeklinde özetlenebilir.

Yeni Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç

Türkiye'nin zorlayıcı olmayan gücü konusunda Türk dış politikası son yıllarda bölgede Türkiye için yeni bir rol tayin etmiştir. Statükocu ve güvenlik merkezli dış politika paradigmasının aksine bu dış politika yaklaşımı, bölge politikasında Türkiye'ye pro-aktif, çok boyutlu bir rol biçmektedir. KAO ile Balkanlar bu yeni politikanın hayata geçirildiği asıl bölgeler olmuştur. Son on senede -Suriye krizine kadar- Türk dış politikası, pasif ve güvenlik odaklı bir rolden bölgesel barış ve istikrar için proaktif roller üstlenebilen bir aktöre tedrici olarak evrilmiştir. Arabuluculuk, düzenli iletişim, iyi komşuluk ilişkileri ve çatışma çözümü çabaları bu aktif dış politikanın önemli noktaları olmuştur. Diğer taraftan hükümet dışı aktörler çok kanallı diplomasi çerçevesinde daha aktif roller oynamaya başlamıştır. Türkiye'nin son dönemde yaşamış olduğu, demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve yeni dış politika pratikleri, bu dönüşümün en belirgin özellikleridir. 1990'lı yılların ortasından sonra başlayan ve 2000'lerin başı ile ivme kazanan siyasî ve ekonomik

reformlar Türkiye'nin siyasi dönüşümü ve demokratikleşmesini olumlu şekilde etkilemiştir.

Türkiye'nin Ortadoğu'daki yumuşak gücünün bir diğer boyutu da Türkiye'de üretilen popüler kültür ürünlerinin bölge halkı nezdinde beğeni kazanarak yoğun talep görmesidir. Özellikle Türk dizileri, müzik klipleri ve sinema filmleri Türk yıldızlarını ve İstanbul'u popüler hale getirmiştir. Türk Hava Yolları'nın bölgeye uçuşlarını yoğunlaştırması da Türkiye'nin görünürlüğünü artırmıştır. STK'lar, işadamları dernekleri ve yardım örgütleri gibi devlet dışı aktörler dış politikanın yapımında daha aktif ve etkili bir rol oynamaya başlamışlardır. Türkiye, Türkçe'nin çevresindeki bölgelerde daha yaygın konuşulması için Türkçe eğitimi ve uluslararası öğrenci politikasına ağırlık vermeye başlamıştır.

Gücün tabana yayılması ve devlet dışı aktörlere dağılma süreci, KAO bölgesini de etkilemektedir; özellikle bölgede devam etmekte olan halk ayaklanmaları ve devrimler, önümüzdeki dönemde kamuoylarının siyaseti belirlemede daha etkin bir rol alabileceğine işaret etmektedir. Etnik, mezhepsel, dini ve ulusötesi bağlılıkların ve çatışmaların parçalanmaları ve kutuplaşmaları tetiklemesi, KAO bölgesinin önümüzdeki dönemde alacağı şekli doğrudan etkileyecektir. Yumuşak güç ve cazibe, bölgede daha etkili bir aktör olma noktasında Türk karar alıcıları için tek başına yeterli bir araç değildir. Bununla birlikte, özellikle kamu diplomasisi ve yumuşak gücün diğer unsurlarının, Türk dış politikası pratiği açısından önemini koruması beklenebilir. ○

Yrd. Doç Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi.